

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ЗВО У СУЧАСНИХ УМОВАХ

BLENDED LEARNING AS A FORM OF ORGANIZING PEDAGOGICAL INTERACTION IN ZVO IN MODERN CONDITIONS

Стаття присвячена змішаному навчанню як форми організації педагогічної взаємодії у закладі вищої освіти у сучасних умовах. Зазначається, що освітнє середовище у ЗВО піддається трансформації, що обумовлюється євроінтеграційними процесами в Україні та активною цифровізацією освіти та уможливленням віртуальності на основі уникнення фізичних рамок чи просторово-часових аспектів. Автори визначають, що перехід ЗВО до змішаного навчання обумовлено суперечностями (змінами у молодіжному просторі, технічним прогресом та зміною пріоритетів у педагогічних підходах), що обумовлює розгляд поєднання оптимально-ефективної традиційно-дистанційної форми навчання на основі гібридно-контекстного підходу до її організації. Автори уточнюють, що задля ефективності змішаного навчання закладом освіти має бути розроблена стратегія довготривалого процесу, що зумовить включення якомога ширшого кола зацікавлених осіб (професорсько-викладацького складу, студентів, стейкхолдерів та ін.). Встановлено, що превалювання змішаного навчання у сучасному відкритому освітньому середовищі ЗВО зумовлюється трендами в освіті. Зазначається, що таке навчання передбачає особливу форму організації педагогічної взаємодії, що зміщує концепційні аспекти від фізичної присутності в аудиторному навчанні до інтелектуальної залученості та присутності у спільно організованому віртуальному освітньому просторі. Відтак, актуалізуються ціннісні засади організації ефективності такої діяльності, що зумовлюють розгляд суб'єкт-суб'єктної партнерської взаємодії як такого індивідуально-гуманістичного підходу, що здатний розкрити реально-можливий потенціал особистості студента, урахувавши індивідуальні про-яви, мотиви, бажання та можливості. Відповідно, реалізація такої взаємодії можлива у трьох вимірах – співпідпорядкування, співробітництво та співтворчість. Авторами наголошується, що організація змішаного навчання у сучасних умовах трансформуює позицію викладача у роль фасилітатора, модератора, тьютора та ментора, що уможливорює запровадження індивідуально-персоніфікованого підходу у навчанні та асинхронного навчання з можливістю індивідуально-групового консультування суб'єктів освіти. Аналіз концепційної основи дозволив авторам виділити переваги запровадження змішаного навчання у ЗВО в сучасних умовах як такої форми організації педагогічної взаємодії.

Ключові слова: цифровізація освіти, змішане навчання у ЗВО, форми організації педагогічної взаємодії, віртуальний освітній простір ЗВО, суб'єкт-суб'єктна партнерська взаємодія, трансформація позиції викладача ЗВО, переваги запровадження змішаного навчання як форми організації педагогічної взаємодії у ЗВО в сучасних умовах.

The article is devoted to blended learning as a form of organizing pedagogical interaction in a higher education institution in modern conditions. It is noted that the educational environment in higher education institutions is subject to transformation, which is caused by the European integration processes in Ukraine and the active digitalization of education and the enabling of virtuality based on the avoidance of physical frameworks or spatio-temporal aspects. The authors determine that the transition of higher education institutions to mixed learning is due to contradictions (changes in the youth space, technical progress and changing priorities in pedagogical approaches), which determines the consideration of the combination of the optimally effective traditional-distance form of education based on a hybrid-contextual approach to its organization. The authors clarify that for the effectiveness of blended learning, an educational institution must develop a strategy for a long-term process that will involve the widest possible range of interested persons (professors, students, stakeholders, etc.). It has been established that the prevalence of mixed learning in the modern open educational environment of higher education institutions is determined by trends in education. It is noted that such training involves a special form of organization of pedagogical interaction, which shifts conceptual aspects from physical presence in classroom training to intellectual involvement and presence in a jointly organized virtual educational space. Therefore, the value principles of the organization of the effectiveness of such activities are updated, which lead to the consideration of subject-subject partnership interaction as such an individual-humanistic approach, which is able to reveal the real/possible potential of the student's personality, taking into account individual manifestations, motives, desires and opportunities. Accordingly, the implementation of such interaction is possible in three dimensions – subordination, cooperation and co-creation. The authors emphasize that the organization of mixed learning in modern conditions transforms the position of the teacher into the role of a facilitator, moderator, tutor and mentor, which enables the introduction of an individual-personalized approach to learning and asynchronous learning with the possibility of individual-group counseling of education subjects. Analysis of the conceptual basis allowed the authors to highlight the advantages of the introduction of blended learning in higher education institutions in modern conditions as a form of organizing pedagogical interaction.

Key words: digitization of education, mixed learning in higher education institutions, forms of pedagogical interaction organization, virtual educational space of higher education institutions, subject-subject partner interaction, transformation of the teacher's position in higher education institutions, advantages of introducing blended learning as a form of organizing pedagogical interaction in higher education institutions in modern conditions.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/60.52>

Ступак О.П.,

ст. викладач кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Люльчак С.Ю.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Возна З.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми. Українська система вищої освіти в Україні, що нині знаходиться у модернізаційних змінах, що зумовлено євроінтеграційними процесами вимагає від професійної підготовки конкурентоздатних фахівців, що вміють адаптуватись до умов сьогодення, при цьому реалізувавши власні професійні компетентності. Пандемія, а згодом і воєнний час в Україні зумовили перегляд форм організації навчання в усіх закладах освіти. Не минуло це і заклади вищої освіти.

Слід зазначити, що цифровізація сфери освіти неминує змінила темп, зміст, методи, принципи, закономірності та форми навчання. Освітнє середовище ЗВО піддалось трансформації, що зумовило віртуальність і при цьому уникнення фізичних рамок чи просторово-часових аспектів освіти. Однією із таких форм навчання в освітньо-науковому середовищі ЗВО стало змішане навчання, що є інноваційною формою організації педагогічної взаємодії між викладачем та здобувачем освіти. Змішане навчання зумовлює поєднання, тобто «змішування» певних традиційних та інноваційних теорій, ідей, підходів та методів навчання.

Перехід ЗВО до змішаного навчання зумовлений суперечностями, по-перше, змінами в молодіжному просторі, де суб'єкти знаходяться у цифровому середовищі; по-друге, зріст технічного прогресу; по-третє, зміна у педагогічних підходах, де інноваційність є переважальною тенденцією, ніж традиційність. Відтак, у сучасних реаліях актуальності набуває гібридна форма організації освітнього процесу, що зумовлює оптимально-ефективне поєднання традиційно-дистанційної форми навчання, що обумовлює інтеграцію як очної, так і дистанційної освіти на засадах гібридно-контекстного підходу до її організації. Це передбачає педагогічну взаємодію як у традиційному освітньому, так і віртуально-цифровому середовищах, що є змішаною формою навчання, де відбувається послідовне чергування дистанційної та очної форми.

Аналіз останніх публікацій та досліджень показує актуальність серед вчених та дослідників проблематики удосконалення та модернізації системи вищої освіти. Концепційні основи питань сучасної дидактики у ЗВО присвячені праці Н. Бібік, В. Бондаря, С. Вітвицької, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, С. Сисоевої, М. Фіцули та ін. У працях В. Barrett, С. J. Bonk, R. Garrett, H. Kanuka, S A. Siddiqi, M. Tammelin, P. Valiathan та ін. розглядається змішане навчання як така форма організації освітнього процесу. Серед вітчизняних науковців теоретико-методологічні питання змішаного навчання досліджуються у працях Є. Бутенкова, М. Євдокимова, Ю. Капустіна, М. Мохова, А. Назаренко, М. Татарінова, С. Титова та ін. Питання психолого-педагогічного упровадження

змішаного навчання в українській системі освіти займалися та продовжують дослідження Н. Арістова, Л. Калініна, О. Малихін, Р. Попов, В. Рогова та ін. Науковці називають змішане навчання такою «освітою третього покоління», проте поза увагою, на наш погляд, залишаються аспекти розгляду як такої форми організації педагогічної взаємодії у ЗВО у сучасних воєнних умовах, що і зумовлює актуальність дослідження.

Мета дослідження – розгляд змішаного навчання як такої форми організації педагогічної взаємодії у ЗВО у сучасних воєнних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в науково-соціальному полі суспільства часто вживають фразу цифрове покоління. Американський дослідник та письменник М. Пренскі, що і почав поширювати термін «цифрове покоління» у сфері освіти, визначав його вагомість у сьогоденному світі, як таку умілу реалізацію новітніх технологій, що стануть постійно доступними у всіх аспектах життя. При цьому суб'єкти освіти бажають навчатися сьогодні мобільно, проте при цьому швидко та ефективно. Однією із способів реалізації їх можливостей, на думку автора, є упровадження змішаного навчання [2, с. 65; 4, с. 188–197].

Слід підкреслити, що задля ефективності змішаного навчання, закладом освіти має бути розроблена цілісна стратегія довготривалого процесу, що уможливить залучення якомога ширшого кола зацікавлених осіб, починаючи від професорсько-викладацького складу, здобувачів освіти до різних представників-стейкхолдерів. Стратегія змішаного навчання у закладі вищої освіти уможливить розуміння варіантів змішування різних моделей такої організації, зокрема передбачить ретельний моніторинг та оцінювання результатів [4, с. 188–197].

Термін «змішане навчання» («blended learning») з'явилося у концепції освіти ще на початку 1990-х років, як така протипага онлайн-навчання. Слід зазначити, що теоретико-методологічне обґрунтування цього терміну з'явилося лише з 2000-х р [3]. Відтак, ми розуміємо, що змішане навчання є освітньою концепцією у межах якої студент отримує знання, поєднуючи дистанційну форму навчання та очне спілкування. Відповідно такий підхід уможливорює здійснення контролю часу, місця та власного темпу навчання на основі поєднання як традиційних методик, так й інноваційно-інтерактивних технологій. Якщо аналізувати дефініцію «змішане навчання» через вітчизняну енциклопедію освіти (2021 р.) говориться, що «це освітня технологія, яка передбачає поєднання інформаційно-комунікаційних методів навчання з методами традиційного та самостійного навчання, поєднання аудиторних форм навчання з віртуально-мережевими» [5, с. 370].

Превалювання змішаного навчання у сучасному відкритому освітньому середовищі ЗВО

зумовлюється трендами в освіті. Адже особистісно зорієнтований, діяльнісний та компетентнісний підходи у навчанні ефективно можуть реалізовуватись у моделях змішаного навчання, де ключовою перевагою такої форми є комбінування та інтеграція «сильних позитивних» аспектів як очного (аудиторного) та онлайн (дистанційного) навчання. Таким чином сприятиме мінімізації освітніх втрат у здобувачів освіти в умовах сьогодення функціонування української системи освіти, що зумовлюється безпековою ситуацією та внутрішньою міграцією.

Слід зазначити, що науковці не виділяють чіткого поділу функціональностей між очним та дистанційним навчанням, адже це зумовлюється цілями та метою освітнього процесу, а також не в останню чергу – активністю та узгодженістю елементів між собою [3; 10]. Марчук А. зазначає, що «під змішаним навчанням ми розуміємо цілеспрямований, організований, інтерактивний процес взаємодії студентів та викладача, що дидактично оптимально об'єднує технології офф та онлайн навчання, яке базується на інформаційно-комунікаційних технологіях й орієнтоване на індивідуальні запити студентів незалежно від їх розміщення у просторі й часі. Для реалізації змішаного навчання у викладанні й навчанні існують певні проблеми, які потребують вирішення, серед них педагогічні аспекти, стилі викладання, форми освітньої діяльності та підготовленість викладачів до нових систем викладання та оцінювання» [6, с. 175].

Проте ми розуміємо, що змішане навчання передбачає особливу форму організації педагогічної взаємодії між учасниками освітнього процесу у ЗВО. Це зумовлено потребою у ретельному сплануванні діяльності, вчасному його корегуванню відповідно до індивідуальних особливостей та потреб суб'єкта навчання. Відтак, актуалізується розробка певних структурно-функціональних моделей поведінки учасників освітньо-наукового процесу. На наш погляд, змішане навчання у ЗВО зміщує концепційні аспекти від фізичної присутності в аудиторному навчанні до інтелектуальної залученості та присутності у спільно організованому віртуальному освітньому просторі.

«Забезпечення педагогічної взаємодії передбачає пошук і знаходження педагогічного сенсу того, що відбувається, його освітньо-виховну інтерпретацію на основі особистісних смислів студентів» [8, с. 64], – так зазначає у дослідженні Семеновська Л. Авторка підкреслює, що «забезпечення діалогічності педагогічної взаємодії має інноваційний характер оскільки позитивно впливає на підвищення ступеню інтенсивності спілкування її учасників та їхньої міжособистісної комунікації» [8, с. 65].

На наш погляд педагогічна взаємодія між викладачами та студентами зумовлюватиметься

на необхідності розробки та упровадження спеціальних технічних засобів з освітніх компонентів, якими суб'єкти матимуть змогу користуватися, незалежно від «аудиторного» часу. Відповідно, можна підсумувати, що така взаємодія передбачатиме чітке дотримання ціннісних засад, зокрема відповідальності, що уможливлуватиме встановлення відповідального ставлення в усіх учасників освітнього процесу за досягнення кінцевого навчального результату. Це реалізовується у практичній площині за рахунок ретельного відбору освітньо-дидактичного матеріалу викладачем та надання детальних інструкцій (алгоритмів) щодо його виконання, самоперевірки чи критеріїв оцінювання. Напротивагу, студент повинен вчасно та відповідально виконати поставлені освітні задачі, дотримуючись при цьому академічної етики чи ураховувати інші інструкційні уточнення викладача.

Ще однією ціннісною засадою організації ефективної педагогічної взаємодії у змішаному навчанні в ЗВО є побудова взаємних довірливих стосунків на основі розуміння та поваги (Шведова Я., Семенова Л., Казанцева А.) [11; 14]. При цьому довіра зумовлюватиме відсутність жорсткого контролю з боку викладача над освітнім процесом. Варто зазначити, що така побудова стосунків також уможливлуватиме урахування індивідуальних особливостей студентів, їх мотивів, потреб та можливостей.

В контексті такої взаємодії, на наш погляд, актуалізуються суб'єкт-суб'єктні партнерські відносини між викладачем та студентом. Слід зазначити, що проблематика формування відносин є предметом багатьох досліджень у міждисциплінарному контексті (А. Бойко, Н. Дем'яненко, В. Вишківської, О. Киричук, О. Бодальова та ін.).

А. Бойко, обґрунтовуючи теоретико-методологічне підґрунтя формування виховуючих відносин вбачає це, як відносини, що «визначають залежність розвитку кожної особистості від усіх людей, з якими вона є у прямих чи опосередкованих стосунках; дозволяють аналізувати та розвивати зв'язки між педагогічним та дитячим колективом, школою, сім'єю, громадськістю, усім соціумом» [1, с. 173].

Відтак педагогічна взаємодія викладача та студента на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії характеризується відкритістю та невимушеністю ситуації, при цьому студенти зацікавлені у предметі, імпровізують, аналізують педагогічні ситуації, не боячись висловлювати власну точку зору, емоційно та емпатійно «проживаючи» навчальну ситуацію [7, с. 93–102]. Натомість викладач при такій взаємодії та упровадженні індивідуально-гуманістичного підходу здатний розкрити як реальний, так і можливий потенціал особистості студента, при цьому об'єктивно оцінити індивідуальні прояви та

мотиви, врахувати особливості емоційно-вольової сфери [9, с. 98–102]. На наш погляд, у змішаному навчанні у ЗВО суб'єкт-суб'єктна взаємодія дозволяє побудувати конструктивну взаєморозуміння, що буде стимулом до розвитку у студентів особистісно-професійної сфери.

Цікавим є те, що суб'єкт-суб'єктні відносини здатні розвиватись у трьох вимірах – це співпідпорядкування, співробітництво та співтворчість (А. Бойко) [1], де співпідпорядкування буде відносинами на строгому дотриманні нормативних прав та обов'язків учасників. Співробітництво ж передбачатиме у змішаному навчанні взаємодію між викладачем та студентом на основі рівноправних партнерських відносин, що спрямовано на диференційовано-групові форми навчання. Партнерські відносини, при цьому, зумовлюватимуть задоволеність потребам як викладача, так і студента, без привілеювання в особистостях. Співробітництво будується на принципах взаємодовіри, взаємоповаги та взаємоінтересі [1]. Напротивагу, найвищою формою між викладачем та студентом є формування таких суб'єкт-суб'єктних відносин, що уможливить співтворчість, що вміщає у собі пропорційно співпідпорядкування та співробітництво на умовах діалогічної творчої взаємодії з пошуком інноваційного у змісті та засобах освіти з метою самовираження та активного саморозвитку особистості з виявленням всіх потенційних можливостей суб'єкта навчання.

Відповідно, ми вбачаємо у функціонування суб'єкт-суб'єктної партнерської взаємодії у змішаному навчанні у ЗВО відкриття шляхів до інновацій та змін, уможливлення модернізації освітньо-наукового процесу у вищій школі, що, як наслідок, уможливить сформувати структурний синтез смислів, цінностей, уподобань та норм буття.

За умов організації змішаного навчання у ЗВО можуть змінюватись форми роботи, що обумовлюється скороченням кількості лекційних занять, натомість передбачається зростання семінарсько/практичних, що уможливають практико-орієнтований та компетентнісний підхід у навчанні з контекстною основою реалізації [1]. Взаємодія між викладачем та студентом при такій організації освітньо-наукового середовища ЗВО трансформує позицію викладача на роль модератора, фасилітатора, тьютора та ментора, що зумовить упровадження індивідуально-персоніфікованого підходу у навчанні, а також забезпечить необхідне консультування у відповідності до потреб чи його відсутності кожного студента [15, с. 523–529]. Також така форма тягне за собою перевагу реалізації інтерактивних форм роботи. Слід зазначити, що інтерактивна організація вимагає від професорсько-викладацького складу більш ретельної підготовки, що зумовить повне включення кожного студента до інтерактивної дії на основі

критично-творчого осмислення педагогічних ситуацій [9; 15].

Окрім інтерактивних методів навчання у змішаній формі можуть також активно реалізовуватись цифрові та хмарні технології. На наш погляд, така реалізація зумовлює створення віртуального простору, де зможуть брати участь увесь науково-педагогічний склад з можливістю вирішення проблем чи актуалізації ефективних способів реалізації на основі аналізу передового досвіду колег.

Ще одним аспектом ефективної взаємодії між учасниками є розробка віртуального дискового простору, що дозволить, наприклад, ведення календаря, де учасники матимуть змогу вводити різні завдання чи нагадування, уможливить реалізацію спільної роботи над документами, розроблення спільних проєктів чи фрагментів презентаційного характеру тощо. Також у контексті цього актуальності набуває використання спільного єдиного сервісу для відеозв'язку, що зумовить цілісність педагогічного процесу шляхом однакового інструменту, що дозволить зібрати різну аудиторію (за вимогою освітньої мети), незалежно від того, де останні перебувають. Проте такий інструмент вимагає від учасників інтернет-зв'язку та гаджета.

Якщо аналізувати педагогічну взаємодію між різними суб'єктами навчання (здобувачами освіти), то актуальності набуває асинхронне навчання, що уможливить гнучкість координації між учасниками, адже кожен зможе виконувати завдання в індивідуальному зручному темпі та часі. Натомість це передбачатиме розроблення між викладачем та студентом індивідуального графіку (програми, траєкторії) взаємодії, де будуть чітко прописані домовленості, особливості планування власного розкладу на основі взаємоповаги до іншої особистості, його бажань, потреб та можливостей. У контексті цього відпадає необхідність у тому, щоб здавати завдання «точно в час», адже таке асинхронність зумовить самостійне навчання студента, виконання практичних завдань, домашніх чи контрольних робіт. Обмеженість у чіткому визначенні часу «здачи» матеріалу буде відсутня, проте обмеженість часу буде лише у виконанні певних завдань при чітко визначеному інтервалі. Це дозволить опанувати програмні результати у повній мірі здобувачам освіти, проте у власний зручний час.

Ефективність такого проєктування можлива лише при умові чіткої алгоритмізації процесу, інструктивних матеріалів до виконання певних завдань. Також слід наголосити, що в такому випадку важливо запропонувати зрозумілі та чіткі критерії оцінки до завдань, охарактеризувати показники за якими буде визначатись рівень навчальних досягнень. Це дозволить оптимізувати мотивацію у студентів, здійснити оптимізацію ресурсів, інструментів та часу, що дозволить

сформувані розуміння освітнього процесу загалом.

При цьому така визначеність має передбачати індивідуальне консультування, де викладач стане у ролі модератора, тьютора, фасилітатора та ментора. Це дозволить студенту звернутися у визначений час за будь-яким питанням, яке може виникнути у ході виконання роботи яку формі аудиторного навчання, так і в дистанційному режимі. Така взаємодія у консультуванні можлива не лише в індивідуальному порядку, але й в груповому чи колективному, де студенти зможуть задати питання, яке може стосуватися організаційного характеру.

Для цього актуальності набуває розроблення спільноти, де концепційною основою стане підтримка взаємодії. Така організація дозволить налаштувати суб'єктів на довірливі стосунки, взаєморозуміння, взаємопідтримку, що в подальшому – відіграють важливу роль у спільному проєктному навчанні. Для віртуальної такої взаємодії у спільноті остаточно стандартного функціоналу у будь-якій системі управління навчанням (месенджери, Google Workspace з можливістю хмарного програмного забезпечення та інструментів для спільної роботи).

Відтак, ми виділяємо у контекстній площині упровадження змішаного навчання як такої форми організації педагогічної взаємодії у ЗВО в сучасних умовах переваги: 1) надає можливість доступності до навчальних матеріалів, гнучкості та розуміння усіх учасників освітньо-наукового середовища ЗВО; 2) покращення освітньо-наукового процесу шляхом уможливлення як особистого спілкування в аудиторії, так і дистанційної взаємодії; розроблення інструментарію для самостійної навігації студентами в освітніх матеріалах; уможливлення використання та реалізації інноваційно-інтерактивних методів навчання, що зумовлять активну інтерактивно-проєктну дію між студентами; 3) розвиток у студентів проактивного підходу у навчанні, де викладач є у ролі тьютора, фасилітатора, ментора та модератора освітнього процесу з можливістю індивідуального консультування; 4) посилення та розвиток цифрових навичок, що зумовить розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців у відповідності до ринку послуг; 5) уможливлення здійснення індивідуалізованого підходу, що дозволить урахувати індивідуальні особливості, власний темп, потреби, мотиви та можливості; 6) уможливлення здійснення суб'єкт-суб'єктної партнерської взаємодії між учасниками, що, як наслідок, зумовить стимул розвитку особистісно-професійної сфери майбутнього фахівця; 7) дозволяє здійснювати контроль та моніторинг освітнього процесу; 8) уможливлення зменшення чи компенсації освітніх втрат студентів шляхом оптимізації освітнього процесу на основі можливості індивідуально-групового

консультування у зручний час, а також використання дидактично-роздрукованого матеріалу до аудиторних занять.

Отже, ми поділяємо думку, що змішане навчання не є просто формою поєднання аудиторного навчання та віртуального. На наш погляд, це цілісно-контекстний підхід в організації відкритого освітньо-наукового простору у ЗВО, що зумовлює розвиток професійних компетентностей у майбутніх фахівців. Використання змішаної форми навчання є оптимальним рішенням для безпекової ситуації на сьогодні в Україні. Змішане навчання як форма організації педагогічної взаємодії якісно змінює роль викладача, що набуває статусу модератора, фасилітатора, тьютора та ментора, що дозволяє організувати діяльність максимально швидко, ефективно та результативно на основі правильно організованої взаємодії підтримки, розуміння, емпатії та рефлексії. Натомість аспект аудиторного навчання обумовлює особистісні зустрічі учасників, що мають змогу приєднуватись до особистої комунікації, розвитку навичок роботи у команді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко А. М. Виховання людини: нове і вічне. *Техсервіс*, 2006. 568 с.
2. Грицак Н. Р., Ісаєва О. О. Студенти покоління Z: проблеми освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2020. Вип. 1 (21), ч. 2. С. 64–72. DOI: 10.31499/2307-4914.1(21).2020.210223
3. Змішане навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Навчально-методичний посібник / Оксана Пасічник, Юлія Єлфімова, Христина Чушак, Олена Шинаровська, Андрій Донець. К. : 2021. 92 с.
4. Карплюк С. О. Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку*. Київ, 2019. С. 188–197.
5. Кремень В. Енциклопедія освіти (2-ге вид. ред.). Київ : Юрінком Інтер. 2021.
6. Марчук А. А. Особливості педагогічної взаємодії викладача та студента засобом змішаного навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 21, Т. 3. С. 173–179.
7. Мороз Л., Діхтяренко С. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія як основа формування творчих здібностей учасників освітнього процесу. *Вісник Національного університету оборони України*, 2023. С. 93–102.
8. Семеновська Л. А. Навчальний діалог як інноваційний чинник удосконалення педагогічної взаємодії. *Проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і здоров'я людини* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (23–24 квітня 2020 р.) / голов. ред. О. К. Корносенко. Полтава : Сімон, 2020. С. 61–65.
9. Силенко Ю. В. Дем'яненко Н. М. Технологія партнерства як стимул формування особистісно-професійного потенціалу майбутніх викладачів закладу вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. №52. Вип. 52,

Том 2. 2022. С. 98–102. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/52.2.20> (дата звернення: 15.06.2023 року).

10. Теорія та практика змішаного навчання : монографія / В. М. Кухаренко, С. М. Березенська, К. Л. Бугайчук, Н. Ю. Олійник, Т. О. Олійник, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко, А. Л. Столяревська ; за ред. В. М. Кухаренка. Харків : «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016. 284 с.

11. Шведова Я. Педагогічна взаємодія у діаді «викладач-студент» в умовах онлайн навчання. *Освітологічний дискурс*, 34(3), 2021. С. 111–129.

12. Chad J. W. , John J. M., Frances L. O. Generational Perspective of Higher Education Online Student Learning Styles Vol. 3, No. 2. 2014. P. 33–51.

13. Regmi K. A. Review of Teaching Methods – Lecturing and Facilitation in Higher Education (HE): A Summary of the Published Evidence. *The Journal of Effective Teaching*. 2012. Vol. 12, No. 3. P. 61–76.

14. Semenova L., Kazantseva A., Sergeyeva V., Raklova Y., Baiseitova Z. Pedagogical Interaction in Hugh School, the Structural and Functional Model of Pedagogical Interaction. *International Journal Of Environmental & Science Education*. 2016. Vol. 11, No. 9, P. 2553–2256. DOI: 10.12973/ijese.2016.706a

15. Sylenko Yu. Tutoring – pedagogical innovation in professional and pedagogical training of teachers in higher education institutions. *Grail of Science*. No 24. 2023. Pp. 523–529. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.100> (дата звернення: 14.06.2023 року).